

כלכלה משתפת: הסיפור הישראלי

יום שני | 26.03.2018

במרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

תכנית הכנס

8:30 | התכנסות וכיבוד

9:00 | פתיחה: השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר, מנהלת מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

ברכות: פרופ' אורן קפלן, נשיא המסלול האקדמי המכללה למינהל

12:00 | מנחה: ד"ר עידו באום, סגן דיקן בית הספר למשפטים

מושב רביעי: היבטים מוסדיים בכלכלה המשתפת - מיפוי התופעה וקווים מנחים לרגולציה

חוקרת: ד"ר שלי קרייצר-לוי, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן

מגיב: ד"ר צפירי בלוח דוד - המכללה האקדמית תל אביב-יפו, קבוצת WEconomize

9:15 | מנחה: ד"ר איתמר שבתאי, דיקן בית הספר לכלכלה

מושב ראשון: הלוואות בין עמיתים - מוטיבציות ועמדות

חוקרים:

ד"ר גלית קליין, ד"ר מוטי צווילינג וד"ר זאב שטודינר - אוניברסיטת אריאל בשומרון

מגיבה: עו"ד יפעת סולל - אוניברסיטת חיפה, אופק - אגודת אשראי

מושב חמישי: תפקידם של מתווכים ומיקום מרחבי במימון המון בישראל ובארה"ב

חוקר: ד"ר רועי דודזון, אוניברסיטת חיפה

מגיבה: ד"ר ענת באלוינט - בית הספר לתקשורת, המסלול האקדמי המכללה למינהל

מושב שני: Airbnb והעיר הגדולה - השפעות, התנגדויות ומדיניות רגולטורית

חוקרים: פרופ' יפעת הולצמן-גזית - המסלול האקדמי המכללה למינהל, ומר אבנר בירך ברק - מתכנן ערים, Sam Schwartz Engineering

מגיבה: פרופ' עליזה פליישר, האוניברסיטה העברית בירושלים

13:30 | סיכום וסיום: ד"ר איריס סורוקר

מושב שלישי: כוחו של ההמון

חוקרת: פרופ' מיכל גל, אוניברסיטת חיפה

מגיב: עו"ד מתן מרידור - המסלול האקדמי המכללה למינהל, מרידור משרד עו"ד

11:30 | הפסקה וכיבוד

תמציות מחקרים

מושב ראשון: הלוואות בין עמיתים – מוטיבציות ועמדות

חוקרים: ד"ר גלית קליין, ד"ר מוטי צווילינג וד"ר זאב שטודינר – אוניברסיטת אריאל בשומרון

"הלוואות בין עמיתים" (peer-to-peer lending) הן מערך ישיר להלוואות בין מלווים ללווים, ללא גורמי ביניים מסורתיים דוגמת בנקים. ההליך מתאפשר הודות לפלטפורמות אינטרנטיות המופעלות על ידי חברות מסחריות. פלטפורמות להלוואות בין עמיתים החלו לפעול בישראל בשנת 2012, וכיום פועלות בישראל ארבע חברות עיקריות. מטרת המחקר היא לנתח את מבנה הפעילות של ענף הלוואות בין עמיתים בישראל ולבחון האם ענף זה מהווה בעיני הציבור אלטרנטיבה של ממש למערכת הבנקאות.

בחלק הראשון של המחקר סקרנו את החברות הפעילות בישראל והשווינו בין לבין מוסדות פיננסיים דוגמת בנקים וחברות אשראי. **בחלק השני** בוצע סקר בקרב מדגם מייצג של 500 משיבים. בסקר נבחנו עמדת הציבור כלפי הפעילות ובדיקת הקשר בין תפיסות הציבור לבין משתנים דמוגרפיים ואישיותיים, הכוללים יחס לסיכון והעדפת זמן. תוצאות המחקר מצביעות על בעיית לגיטימציה ממנה הענף סובל, בעיקר על רקע חשש מסיכון גבוה. **בחלק השלישי** של המחקר נבחנו השפעות משתנים דמוגרפיים ומשתני הלוואה על גובה הריבית שהלווים משלמים. המחקר ניתח 500 הלוואות וממצאיו מלמדים כי גובה הריבית מושפע בעיקר מתקופת הלוואה ומהסכום המבוקש: ככל שתקופת הלוואה ארוכה יותר הריבית המשולמת גבוהה יותר. לעומת זאת, סכום הכסף קשור באופן שלילי עם גובה הריבית; כלומר, ככל שסכום הלוואה גבוה יותר כך משולמת ריבית מופחתת. לצד אלה נמצא כי למשתנים הדמוגרפיים אין תרומה משמעותית.

בימים אלו אנו מקיימים סקר בקרב מלווים במטרה להבין לעומק את המוטיבציות של המלווים במטרה להשוותם לציבור הכללי.

מושב שני: Airbnb והעיר הגדולה - השפעות, התנגדויות ומדיניות רגולטורית

חוקרים: פרופ' יפעת הולצמן-גזית - המסלול האקדמי המכללה למינהל, ומר אבנר בירך ברק -

מתכנן ערים, Sam Schwartz Engineering

חברת Airbnb הוקמה בשנת 2008 כפלטפורמה המבוססת על כלכלת שיתוף בתחום השכרת דירות וחדרים לטווח הקצר. במחקר אנו בודקים את השלכות Airbnb על היצע דירות להשכרה לטווח ארוך בשתי ערים גדולות בישראל: תל אביב וירושלים. הנחת המוצא היא כי הוצאה מסיבית של דירות משוק השכירות הרגיל לצורך השכרה קצרת טווח (לתיירים) מוסיפה לחץ על השוק שעלול להתבטא בין השאר בהרעת תנאים לשוכרים על ידי המשכירים. ההשפעה של Airbnb מתקיימת רק במקומות שבהם קיים מלכתחילה לחץ על השוק, כפי שקורה בהרבה מרכזים עירוניים בעולם המערבי. בטריטוריות עירוניות עם היצע דיור גבוה, הפעילות של Airbnb אינה משפיעה בצורה משמעותית.

המערבי. בטריטוריות עירוניות עם היצע דיור גבוה, הפעילות של Airbnb אינה משפיעה בצורה משמעותית. הספרות המקצועית מגדירה שוקי דיור "בריאים" ככאלה שבהם כחמישה אחוזים מסך יחידות הדיור הן פנויות בכל רגע נתון. על אף בעיה של חסר בנתונים בישראל, מסתמן שבתל-אביב - קיים מחסור בדירות קטנות להשכרה שאינן בבנייני יוקרה. ואולם נראה כי פעילות Airbnb אינה הסיבה היחידה להיצע הנמוך, וקיימים גורמים נוספים האחראים לחסר בשוק השכירות. על פי ממצאים ראשוניים, מספר רב של דירות שלמות בתל אביב מושכרות על ידי מארחים שמציעים יותר מנכס אחד.

מדובר בדירות שככל הנראה הוצאו משוק השכירות המקומי. המחקר הנוכחי יכמת את הנתונים, בניסיון לעמוד על השלכות ממשיות ופוטנציאליות שיש ל-Airbnb על שוק השכירות למגורים. המחקר בודק את ההתמודדות האסדרתית שאומצה כלפי Airbnb בערים שונות באירופה, וזאת לצורך הערכת הרגולציה בישראל וניסוח המלצות מדיניות. על מנת לאפשר ממד השוואתי, נציג את הערים על רצף של אסדרה שנעה מגישה מאפשרת לגישה מגבילה. המחקר יציע מסגרת חשיבה על מדיניות אסדרה שמבוססת על מאפיינים מקומיים של טריטוריה עירונית וזיהוי קבוצות האינטרס שמקיימות ממשקים עם פעילות Airbnb. חשיפה והבנה של תחומי הקונפליקט בהקשר הישראלי הן תנאי הכרחי לאימוץ מדיניות שתאפשר לקיים תיירות עירונית תוך מיזעור הפגיעה במרקם החיים והיצע הדיור לתושבי העיר.

מושב שלישי: כוחו של ההמון

חוקרת: פרופ' מיכל גל, אוניברסיטת חיפה

הכלכלה המשתפת היא אחת החידושים המסקרנים ביותר בכלכלה הדיגיטלית. היכולת המוגברת לבצע עסקאות באמצעות פלטפורמות שיתוף דיגיטליות יצרה סוג חדש של משאבים בעלי פוטנציאל של שבירת מבני שוק מסורתיים והגדלת ההיצע של מוצרים ושירותים חדשים. בה בעת, כלכלת השיתוף עשויה, במצבים מסוימים, גם לפגוע ברווחה החברתית. רבות נכתב אודות היכולת של פלטפורמות שיתופיות להשפיע על תנאי השוק. מחקר זה מתמקד בשחקן אחר, אשר לעתים קרובות אינו זוכה לתשומת לב, אך עשוי לשחק תפקיד משמעותי בעיצוב מבנה השוק והתנהגותו: קהל המשתמשים בפלטפורמה המציע שירותים או צורך אותם דרכה. מחקר זה מבקש לאתר את השפעותיו של קהל זה על התנהלות הכלכלה המשתפת ולזהות פתרונות מבוססי שוק או רגולטוריים להגדלת השפעותיו החיוביות על הרווחה החברתית, תוך צמצום השפעותיו השליליות. המחקר מורכב משלושה חלקים. חלקו הראשון בוחן את המאפיינים הייחודיים של הכלכלה המשתפת, לרבות הטכנולוגיה ודפוסי הביקוש המאפשרים את קיומה, תוך התמקדות בהשפעות הפוטנציאליות של הכלכלה המשתפת על כלכלה קטנה דוגמת ישראל, שבה חסמי כניסה טבעיים גבוהים הובילו לרמת ריכוזיות גבוהה ברבים משווקיה. חלקו השני מתמקד בהשפעות קהל המשתמשים על הכלכלה המשתפת, לרבות השפעתו על גודלן של פלטפורמות שיתופיות, ויכולתו לשנות תנאי שוק חיצוניים כמו גם הסדרים פנימיים של פלטפורמת השיתוף. החלק השלישי בוחן האם יש הצדקות להתערבות רגולטורית בפעולותיו של קהל המשתמשים, ואם כן - כיצד.

לשם כך מנתח המאמר את ההשפעה של התנהגות קהל המשתמשים בכל אחת מהדרכים שנסקרו לעיל על הרווחה החברתית. כפי שהמאמר מראה, קהל המשתמשים יכול להשפיע על הרווחה החברתית הן לחיוב והן לשלילה. המאמר מנתח את השימוש בכלים רגולטוריים - הן עקיפים והן ישירים - על מנת להגדיל את ההשפעה החיובית של קהל המשתמשים על הרווחה החברתית. כך, למשל, נבחנת התייחסות החוק לאפשרות של שיתוף פעולה בין צרכנים תוך יצירת כוח קנייה, על מנת להגביל את כוחו המונופוליסטי של בעל פלטפורמה, וכן לאפשרות של המשתתפים בפלטפורמה לפעול באופן משותף על מנת למנוע החלה של כללים אשר צפויים לפגוע משמעותית ברווחתם.

מושב רביעי: היבטים מוסדיים בכלכלה המשתפת – מיפוי התופעה וקווים מנחים לרגולציה

חוקרת: ד"ר שלי קרייצר-לוי, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן
הכלכלה המשתפת מאגדת מגוון דפוסים צרכניים שמבוססים על שיתוף פעולה, ויוצרים אלטרנטיבות לשוק המבוססות על פעילות צרכנית מבוזזת. למרות הגיוון הגדול בתופעה, הספרות העוסקת ברגולציה של הכלכלה המשתפת מתמקדת בנישה צרה, ולרוב עוסקת ברגולציה של אחד משני האתרים המוכרים ביותר: Uber ו-Airbnb. גישה זו מובילה להשטחה של תופעת הכלכלה המשתפת על קשת גוונה, וכתוצאה מכך להשטחת הדיון בסוגיית הרגולציה. המאמר מבקש לבחון את מופעי הכלכלה המשתפת בישראל ולמפות את הקטגוריות המוסדיות הקיימות כיום בהתאם למאפיינים מרכזיים. מיפוי מוסדי מהווה תשתית לזיהוי מוצלח של הבעיות המשפטיות, ויאפשר להציע קווים מנחים לרגולציה עתידית. המיפוי מבוסס על מאגר נתונים.

המאגר כולל מידע על 60 פרויקטים המאפיינים את הכלכלה המשתפת בישראל. המאגר אינו ממצה, ואינו מקיף את כל הפרויקטים הקיימים בארץ. מטרתו היא להשיג גיוון גדול בפרויקטים תוך שימת דגש על גיוון בארבעה היבטים: מבנה מוסדי הכולל בעלות ושליטה במוצר או השירות, מידת מעורבות הפלטפורמה, מידת העזרה לזולת או תרומה לחברה, ואינטימיות השימוש במוצר או השירות. המידע על הפרויקט כולל תיאור ונתונים קונקרטיים על פעילותו. בעקבות המחקר, המאמר מציע חלוקה לחמש קטגוריות מרכזיות של פעילות הכלכלה המשתפת בישראל: שווקים ישירים בין עמיתים (peer-to-peer) למטרת רווח; שווקים ישירים בין עמיתים קהילתיים; חברות מסחריות; פרויקטים קהילתיים; ופרויקטים שלטוניים. לאחר זיהוי הבעיות המשפטיות בכל קטגוריה, המאמר מציע קווים מנחים לרגולציה בכל תחום.

שווקים ישירים בין עמיתים מעוררים סוגיות הקשורות לכוח הפלטפורמה, הגנת הצרכן, פרטיות ומזעור נזקים, בעוד שמודלים שלטוניים מציינים סוגיות בדבר נגישות והגדרת חובותיהם של גופים דו-מהותיים. מודלים מסחריים מעוררים שאלות בתחום הגנת הצרכן, גישה שווה ופרטיות. מודלים קהילתיים דורשים דיון בגיוון הקבוצה ובתמריצים להשתתפות דמוקרטית בקבלת החלטות. המחקר תורם לספרות בשני אופנים: הוא חושף את מורכבות התופעה והגיוון הגדול הטמון בה, והוא סוקר שורה של בעיות קונקרטיות שעל המשפט להידרש אליהן בשנים הקרובות.

מושב חמישי: תפקידם של מתווכים ומיקום מרחבי מימון המון בישראל ובארה"ב

חוקר: ד"ר רועי דודזון, אוניברסיטת חיפה

מימון המון הוא מנגנון פיננסי מקוון ומבוזר, המאפשר לקשר בין יזמים הזקוקים להון לבין ציבור המתעניין ביוזמה ומוכן לתרום לה. השתתפות פוטנציאלית של תומכים רבים עשויה להגשים את חזון "עושר הרשתות" שניסח יוחאי בנקלר, הגורס שהרשת מאפשרת שילוב מעגלים רחבים יותר במערכת הכלכלית. המחקר בודק את התפקיד של שני גורמים בעיצוב סיכויי ההצלחה של פרויקטים לגייס מימון בדרך זו -- גורם אחד הוא גאוגרפי: המידה בה מיקומו הפיזי של הפרויקט קשור לסיכויי ההצלחה לגייס מימון (כלומר, לעמוד ביעד הגיוס שהיזם קבע לפרויקט מראש). הגורם השני נוגע לחשיבות פעילותם של המתווכים בהצלחת הפרויקט – הפלטפורמה עצמה, תקשורת המונים ומדיה חברתית – בהצלחה של פרויקטים לגייס מימון.

בארה"ב, המחקר מלמד שלפלטפורמה יש נטייה משמעותית להמליץ על פרויקטים שממוקמים במרכזי תרבות מבוססים, וכי המלצה של הפלטפורמה מנבאת היקפי מימון גבוהים. בישראל, אספנו נתונים אודות מימון פרויקטים בשלושה תחומים – יזמות אזרחית, מסחר ותרבות. יזמות אזרחית נוגעת, למשל, למימון יוזמות חקיקה בכנסת או הקמת מרכז שישרת קהילה מסוימת. פרויקטים מסחריים נוגעים לשיווק מוצרים במגוון תחומים כולל אופנה, משחק וטכנולוגיה. פרויקטים בתחום התרבות מתמקדים בהפקת הופעות ויצירות מסוגים שונים. ניתוח הנתונים מצביע על כך שלמיקום הגאוגרפי של הפרויקט יש זיקה למידת ההצלחה לגייס מימון, וזאת במיוחד בפרויקטים אזרחיים ומסחריים. ככל שפרויקט אזרחי או מסחרי ממוקם במיקום מרכזי יותר (בקרבה גדולה יותר לתל אביב) כך סיכויי ההצלחה שלו גדלים. לעומת זאת, אין עדות לכך שהצלחה של פרויקטים לגייס מימון בתחום התרבות קשורה למיקומם. בדומה לארה"ב, נמצא שפרויקטים שהפלטפורמה בוחרת לקדם באתר נהנים מהצלחה פיננסית רבה יותר. המחקר דן בממצאים אמפיריים אלה ומציע דרכים לרתום את מנגנון מימון ההמון לטובת האינטרס הציבורי.